

سیری بر اولین قانون جامع استخدام معلم و کارکنان مدارس

زمینه‌های تاسیس و عملکرد (۱۳۰۵ ش)

● فاطمه فرهمند*

اشاره

بی‌تردید کارآمدی نظام تعلیم و تربیت هر کشور منوط به کارآمدی معلمان و مربیان آن کشور است. از این رو، همواره تربیت معلم یکی از دغدغه‌های نظام‌های سیاسی بوده است. تجربه بیش از یکصد سال تربیت معلم در ایران معاصر، حاکی از تنوع و تکثر سیاست‌گذاری‌ها و رویکردهای این حوزه است. دغدغه تأمین و تربیت معلم از همان آغاز شکل‌گیری مدارس نوین، بیانگر سیر تحول رویکردی به مقوله تربیت معلم است. پرسش اصلی این نوشتار این است، که کارگزاران نظام آموزشی جدید در یکی دو دهه قبل از مشروطه و دو دهه بعد آن، از چه راهکارهایی برای تأمین معلم و بعدها تربیت معلم استفاده کردند.

این مقاله از نوع کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی با استناد به صورت مذاکرات و مصوبات شورای عالی معارف حاکی است، که تربیت معلم در نظام آموزشی نوین مورد توجه خاص متولیان سیاست‌گذار فرهنگی عصر قاجار و سپس پهلوی اول قرار داشته و آنان برای تأمین و تربیت معلم ضمن توجه به الگوهای خارجی، از تجارب و آموزه‌های زیست‌بوم کشور نیز بهره برده‌اند. به طوری که با تدوین و تصویب «قانون استخدام کارکنان مدارس» طی حدود ده جلسه مذاکرات شورا در نیمه دوم سال ۱۳۰۵ در ۷۴ بند، یکی از جامع‌ترین قوانین مربوط به نظام آموزشی در عرصه جذب و نگهداشت معلم و کارکنان مدارس را به ثمر رساندند.

Email: Email: Fati manehi@gmail.com

* محقق و پژوهشگر حوزه تعلیم و تربیت

مقدمه

در بررسی سیر تاریخی تربیت معلم در ایران، این نکته قابل تأمل است که بعد از گذشت یکی دو دهه از تأسیس مدارس ملی ابتدایی توسط رجال معارف پرور از آغاز سلطنت مظفرالدین شاه قاجار (۱۲۷۵ الی ۱۲۸۵ ش) اولین مرکز آموزشی تربیت معلم تحت عنوان دارالمعلمین در سال ۱۲۹۷، تأسیس شد. از این روی این پرسش قابل طرح است، که مدارس ملی در طی بیش از دو دهه، معلمان خود را چگونه تأمین یا تربیت می کردند؟ یک بررسی کلی نشان می دهد تأمین معلم در این دوره، نیازمند تحقیقی مستقل و جامع است. نظر برخی از محققان به شرح ذیل است:

- استفاده از فارغ التحصیلان مدارس عالی نظیر دارالفنون، مدرسه سیاسی و سایر مدارس عالی و متوسطه دولتی؛
- تلاش برای تربیت معلم در خلال آموزش های مدرسه های، از آن جمله میرزا حسن رشدیه برای تأمین معلمان مورد نیاز مدارس رشدیه از این شیوه بهره می برد؛ (فردیاری و باقریان موحد، ۱۳۹۸: ۱۳۵۱۵۶)؛
- آموزش های مقطعی معلمان در دارالفنون از جمله برگزاری نه جلسه آموزش معلمان توسط عیسی صدیق برای معلمان مدارس در دارالفنون؛
- بهره گیری از علما و ملایان مکتب خانه ها؛
- جذب برخی مدرسان خارجی به خصوص خارجیان مقیم ایران، برای آموزش زبان های خارجی و در بعضی موارد، بهره گیری از معلمان و فارغ التحصیلان مدارس میسیونری. (نوید، روح بخش، ۱۳۹۹: ۱۱۱۵).

شیوه های مذکور برای تأمین معلم مدارس ملی تا زمانی که تعداد مدارس محدود بود، تا حدودی معضل معلم را حل می کرد؛ اما به دنبال گسترش مدارس جدید به خصوص بعد از مشروطه، این راهکارها وافی به مقصود نبودند. کارگزاران امور معارفی و آموزشی در صدد راهکار جدید، یعنی تأسیس مرکزی برای تربیت معلم برآمدند. این نیاز و البته اتخاذ ساز و کارهای لازم در دو مصوبه مهم مجلس شورای ملی (دوره دوم) در قانون تأسیس وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه مصوب ۱۲۸۹ ه. ش و همچنین قانون اساسی معارف مصوب ۱۲۹۰ ه. ش مورد اشاره قرار گرفته بود؛ اما با شروع جنگ جهانی اول در سال ۱۲۹۳ ه. ش و اشغال وطن توسط طرفین جنگ، اجرای این قانون به تعویق افتاد. البته مطالبه تأسیس دارالمعلمین در طی این سال ها در برنامه های تمام دولت ها قرار داشت؛ اما شرایط بحرانی ناشی از جنگ و معضلات داخلی کشور، امکان نیل به این اهداف را نمی داد. تا اینکه سه ماه بعد از پایان جنگ در سال ۱۲۹۷ ه. ش، تأسیس دارالمعلمین برای تربیت معلمان مرد و دارالمعلمیات برای تربیت معلمان زن

فعالیت دارالمعلمین
تا سال ۱۳۰۷ش،
به مدت ده سال
به ریاست
ابوالحسن فروغی
تداوم یافت

در دستور کار وزیر وقت معارف، نصیرالدوله بدر، قرار گرفت و دارالمعلمین و به دنبال آن دارالمعلمات تأسیس شدند.

فعالیت دارالمعلمین تا سال ۱۳۰۷ش، به مدت ده سال به ریاست ابوالحسن فروغی تداوم یافت تا اینکه در این سال به دنبال گسترش مدارس متوسطه (دبیرستان)، نیاز به دبیر برای این مدارس افزایش یافت. از این رو، وزیر وقت معارف، اعتمادالدوله قراگوزلو، درصدد گسترش دارالمعلمین مرکزی اعم از انتقال آن به ساختمان جدید، افزایش رشته‌های تحصیلی، استخدام اساتید فرانسوی و... برآمد. (سالنامه دانش‌سرای عالی، سال تحصیلی ۱۳۱۲ - ۱۳۱۳: ۲).

حاصل سخن اینکه با تحولاتی که در اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ایران رخ داد، نیاز به مدرسه به‌عنوان مطالبه‌بخشی از عناصر فرادست و رجال معارف‌پرور جامعه، مورد توجه قرار گرفت. این رویکرد که برخاسته از نوعی جوشش درونی و پویایی اجتماعی داخلی برخاسته بود، به‌طور جدی با تأسیس «انجمن معارف» در یک دهه قبل از انقلاب مشروطه (۱۳۲۶-۱۳۲۴ق) و تشکیل وزارت معارف پس از آن، مورد توجه قرار گرفت. این جریان با وجود فراز و نشیب‌های بسیار، در سال‌های پایانی سلسله قاجاریه، به حیات خود ادامه داد و سرانجام به تأسیس دو نهاد تاثیرگذار در پیش از کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ش، توسط رضاخان یعنی تأسیس دارالمعلمین و تشکیل «شورای عالی معارف»^۱ انجامید. دو نهادی که نقش تعیین‌کننده‌ای در تربیت معلم در ایران داشتند. مصوبات همین شورا از جمله «قانون استخدام کارکنان مدارس» بود که بنیاد و اساس نظام آموزشی متمرکز از جمله آموزش، جذب، نگهداشت، خدمات، بازنشستگی و ... معلمان و البته سایر کارکنان مدارس را به شرح ذیل فراهم کرد. این قانون یکی از اولین و اساسی‌ترین قوانین مربوط به استخدام معلم، به‌طور خاص و جذب سایر کارکنان مورد نیاز مدرسه، به‌طور عام بود که طی حدود ده جلسه شورا و در طول پنج ماه مذاکره در ۷۴ ماده، به تصویب رسید.

۱. از آنجا که یکی از وظایف این شورا، تصویب برنامه‌های درسی تربیت معلم بود، لازم به توضیح است که بعد از دوره فعالیت «انجمن معارف» در طی سال‌های ۱۲۷۵ الی ۱۲۸۰ش، این نهاد مدنی به‌رغم فراز و نشیب‌هایی، طی دودهمه ۵ سال قبل از انقلاب مشروطه و ۱۵ سال بعد از آن با عناوینی چون شورای معارف، مجلس شورای معارف و نظایر آن به فعالیت خود ادامه داد. تا اینکه به دنبال مصوبه «قانون شورای عالی معارف» در مجلس چهارم، به تاریخ ۲۰ اسفند ۱۳۰۰ش، تأسیس رسمی و دولتی این نهاد در دستور کار وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه قرار گرفت. شورای عالی معارف (۱۳۱۷-۱۳۰۱ش) را می‌توان به‌عنوان نهادی دولتی به منظور سیاست‌گذاری متمرکز فرهنگی تلقی کرد. در واقع فعالیت‌های این شورا بود که با تدوین قوانین و مقررات لازم، پایه ساختار نظام نوین آموزشی، علمی و فرهنگی متمرکز را بنیان گذاشت. مصوبات این شورا را می‌توان به‌عنوان گامی مهم برای تأسیس و نهادسازی نظام نوین آموزشی ایران از جمله تربیت معلم تلقی کرد. (نویس، روح بخش، ۱۳۹۹: ۳۴۳-۳۴۴) این شورا تا کنون سه دوره: شورای عالی معارف از ۱۳۰۱ الی ۱۳۱۷ش، شورای عالی فرهنگ ۱۳۱۷ الی ۱۳۴۶ش و شورای عالی آموزش و پرورش از ۱۳۴۷ تا ۱۴۰۳ش را طی کرده و طی یک سده فعالیت، بیش از دوهزار و دویست جلسه برگزار کرده است.

□ اولین قانون استخدام کارکنان مدارس

یکی از طولانی‌ترین قوانین مرتبط با جذب معلم، «قانون استخدام کارکنان مدارس» مصوب جلسات ۵۹ الی ۷۲ شورا از تاریخ ۱۳۰۵/۸/۱۰ الی ۱۳۰۵/۱۲/۱۵ ش است. در مصوبات شورای عالی معارف به‌ندرت مصوبه‌ای یافت می‌شود که محصول مذاکرات و مصوبه دو جلسه شورا باشد. حال آنکه این مصوبه در بیش از ده جلسه شورا مورد مذاکرات مفصل قرار گرفته و در هر جلسه، بندهایی از آن تصویب شده است. فصول بندهای ۷۴گانه این قانون عبارتند از:

فصل اول: شرایط استخدام شامل «تابعیت ایران، عدم محکومیت به قیام و اقدام بر علیه حکومت ملی، عدم محکومیت به جنایت و همچنین به جناحه که مستلزم حرمان از حق استخدام دولتی می‌گردد، عدم معروفیت به فساد عقیده و اخلاق، متجاهر نبودن به فسق و عدم اعتیاد به استعمال افیون و مبتلا نبودن به امراض مسریه.»

در مواد دوم الی سیزدهم همین فصل، سایر شرایط معلمان از جمله به مدارک تحصیلی برای تدریس در دوره‌های مختلف اشاره و تاکید شده شش ماهه بدو استخدام افراد، آزمایشی بوده و معلمان موظفند طی یک مراسم مذهبی «قسم یاد نمایند که به مملکت و ملت و اصول حکومت ملی خیانت ننموده، در وظایف محوله ساعی بوده، قوانین و نظامات مربوط به مشاغل خود را کاملاً رعایت کنند.» ماده ۱۲ این قانون حاکی است «اعمال نظریات سیاسی در مدارس و حوزه تعلیمیه و تبلیغات بر ضد مذهب رسمی مملکت و یا بر ضد حکومت ملی، ممنوع و موجب انفصال است.» سایر مفاد این فصل بر چگونگی استخدام معلمان خارجی و متخصصان فنی حکایت می‌کند. (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، مصوب جلسه ۶۴، مورخ ۱۳۰۵/۱۰/۱۷).

فصل دوم: مراتب خدمت معلمان است که طی ۲۱ ماده (۱۴ الی ۳۴) مراتب معلمی به ترتیب، برای چهار کلاس ابتدائی، کلاس‌های پنجم و ششم، دوره اول متوسطه، دوره دوم متوسطه، معلمی مدارس عالی‌ه ذکر شده و این مراتب پنجگانه از حیث حقوق بر هشت درجه تقسیم شده است. با این توضیح که با هر سه سال خدمت یک درجه ارتقا حاصل می‌شود. در سایر مفاد به امتیازات معلمان اعزامی به مناطق بد آب و هوا، معلمان با قبولی شاگردان بیشتر، متأهلین، شرایط احراز مدیریت و نظامات مدارس و انتخاب مفتشین و مفتشات اشاره شده است. (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، جلسات ۶۱، ۶۵ و ۶۶ به ترتیب مورخ ۱۳۰۵/۱۰/۲۱، ۱۳۰۵/۱۱/۵ و ۱۳۰۵/۱۱/۵).

فصل سوم: طریقه محاکمه و مجازات از ماده ۳۵ الی ۴۴ آمده است. اهم موضوعات آن شامل محکمه اداری، اعضای آن، چگونگی رسیدگی به شکایات و تخلفات اداری

مدیران، معلمان و سایر کارکنان، انواع مجازات‌ها و اجرای آنها، تجدیدنظر در حکم، جلب متهمان به عدلیه بوده و در پایان نیز «مقرر گردید که طریقه محاکمه و مجازات معلمین و معلمات مدارس مطابق مواد یازده‌گانه قانون استخدام (از ماده ۳۲ تا ماده ۴۲) اجرا گردد.» (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، جلسات ۶۳ و ۷۰ به ترتیب مورخ ۱۳۰۵/۹/۳۰ و ۱۳۰۵/۱۲/۸)

بالاخره در فصل پایانی، شرایط و مقررات تقاعد (بازنشستگی) طی دو جلسه و در ۳۲ ماده (۴۳ الی ۷۴) بیان شده که در آخرین ماده آن آمده است: «میزان حقوق تقاعدی نسبت به مستخدمینی که در موقع تصویب این قانون با شرایط مقرر در ماده ۴۵ و ۴۶ به سن تقاعد برسند با ۱/۶۰ حقوق سال اخیر خدمت ضربدر عده سنوات خدمت مساوی خواهد بود.» (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، جلسات ۷۱ و ۷۲ مورخ ۱۳۰۵/۱۲/۲۷ و ۱۳۰۵/۱۲/۱۵).

در پایان به مناسبت اشاره به یکی از مفاد این قانون، یعنی ماده هفت که مقرر می‌دارد «معلمین خارجه به ترتیب کنترات قانونی استخدام می‌شوند.» باید خاطر نشان کرد، قریب به اتفاق استخدام معلمان خارجی در این دوره، از کشور فرانسه بود. به‌طور معمول نیز مجوز این استخدام‌ها، طی مصوبه‌ای توسط مجلس شورای ملی صادر شده و میزان حقوق و مدت فعالیت‌شان در همان قانون مشخص می‌شد. از آن جمله چنان که گذشت یکی از مصوبات دوره پنجم مجلس شورای ملی، حاکی از تصویب «قانون اجازه کنترات (استخدام) مادام آندره هس فرانسوی برای معلمی و مدیری مدرسه دارالمعلمات» در تاریخ ۱۷ اسفند ۱۳۰۳ بود، این قانون در سه ماده دولت را مجاز می‌کرد از اول سال ۱۳۰۴ از قرار سالی ۱۵۰۰ تومان حقوق، این معلم را استخدام نماید. (لوح قانون، مجموعه مصوبات دوره پنجم مجلس شورای ملی: ۳۱۴). این شخص بعداً دو بار تجدید استخدام شد. کما اینکه برخی اسناد پراکنده نیز از صدور مجوزهای استخدام «دوازده نفر معلم فرانسوی برای تکمیل و اصلاح مدارس متوسطه مرکز و ولایات در جلسه نهم تیرماه ۱۳۰۸ مجلس شورای ملی» و «اجازه تجدید کنترات یک نفر استاد خارجی دانشسرای عالی و دو نفر دبیر از اتباع دولت فرانسه که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.» حکایت می‌کند. (محمدی، ۱۳۹۵: ۴۱ و ۴۵).

به هر حال، با عنایت به طولانی بودن مفاد این قانون، بندهای مختلف آن در بعضی موارد، در دو جلسه شورای عالی معارف مورد شور قرار گرفته و در پایان برخی جلسات، چند ماده آن تصویب شده است. از این رو، برای یکسان‌سازی و انسجام مطلب، ضمن درج شماره و تاریخ جلسه بندهای مختلف، در اینجا متن یکدست و کامل قانون مذکور با رعایت ترتیب شماره مفاد آن به شرح ذیل ارائه می‌شود:

قانون استخدام کارکنان مدارس

مصوب جلسات ۶۱ الی ۷۲، مورخ ۱۳۰۵/۸/۲۱ الی ۱۳۰۵/۱۲/۱۵ شورای عالی معارف

جلسه ۴۶، مورخ ۱۳۰۵/۱۰/۷

فصل اول: شرایط استخدام^۱

ماده ۱: داوطلبان تعلیم در مدارس دولتی باید دارای شرایط زیر باشند:

۱. تبعیت ایران
  ۲. عدم محکومیت به قیام و اقدام بر علیه حکومت ملی
  ۳. عدم محکومیت به جنایت و همچنین به جنحه که مستلزم حرمان از حق استخدام دولتی می گردد.
  ۴. عدم معروفیت به فساد عقیده و اخلاق
  ۵. متجاهر نبودن به فسق و عدم اعتیاد به استعمال افیون و مبتلا نبودن به امراض مسریه
- ماده ۲:** معلمین و معلمات چهار کلاس اول ابتدایی باید علاوه بر تحصیلات شش ساله ابتدایی، فن تدریس را (پداگوژی) مطابق نظام نامه وزارتی امتحان داده، تصدیق داشته باشند و سن آنها کمتر از بیست نباشد. انتخاب آنان در صورت تعداد داوطلب به طور مسابقه خواهد بود.

ماده ۳: معلمین و معلمات کلاس های پنج و شش ابتدایی باید دیپلم دارالمعلمین و دارالمعلمات ابتدایی یا دوره اول متوسطه را دارا بوده و سن آنها کمتر از بیست سال نباشد.

ماده ۴: معلمین و معلمات دوره اول مدارس متوسطه باید کمتر از بیست و دو سال نداشته و لااقل دیپلم دارالمعلمین یا دارالمعلمات یا قسمت دوم متوسطه را دارا باشند.

ماده ۵: معلمین و معلمات دوره دوم متوسطه دارالمعلمین و دارالمعلمات باید دیپلم مدارس عالییه یا تصدیق امتحان موادی را که داوطلب تدریس آنها هستند، به اندازه ای که در پرگرام مدارس عالییه مقرر است، دارا باشند.

۱. در جلسه ۷۳ شورای عالی معارف مورخ ۱۳۰۶/۱/۱۶ بنا به پیشنهاد لاهیجی، مجتهد جامع الشرایط عضو شورای عالی معارف، مقرر گردید: «... بر قانون استخدام معلمین ماده ای علاوه شود که ماده ۱۲ وظایف شورای عالی معارف /در ۱۹ بند در شرح وظایف شورای عالی معارف است/ به قوه خود باقی خواهد بود.» سپس در این راستا تأکید شده: «... بعد از مذاکرات در خصوص عملی بودن تطبیق موارد صلاحیت و عدم صلاحیت درباره اعضای مدارس با کثرت کار و وافی نبودن اوقات شورای عالی معارف، بالاخره مقرر گردید نظر به اینکه بر طبق ماده ۱۲ /قانون شورای عالی معارف مصوب مجلس شورای ملی مورخ ۱۳۰۰/۲/۱۲/ تشخیص و رسیدگی مزبور، قانونا از وظایف اختصاصی شورای عالی معارف است. در این خصوص نظام نامه نیز تدوین شده و ماده زیر بر قانون استخدام معلمین علاوه گردد: «تشخیص صلاحیت معلمین بر طبق قانون شورای عالی معارف از وظایف شورای عالی معارف است.» ضمناً متن ماده ۱۲ قانون شورای عالی معارف به این شرح است: «ماده ۱۲ وظایف شورای عالی معارف از قرار تفصیل زیر است... ۱۲ تصدیق صلاحیت معلمین و معلمات و تهیه نظام نامه مخصوصی برای ترفیع و تنزل رتبه یا عزل آنها و رسیدگی به شکایات رؤسا و ناظمین و معلمین مدارس دولتی در حدود وظایف اداری آنها.»

ماده ۶: معلمین و معلمات مدارس عالی‌ه را وزارت معارف از بین داوطلبانی که دارای دیپلم‌های عالی هستند، به‌طور مسابقه مطابق نظام‌نامه مخصوص انتخاب می‌نماید.

ماده ۷: معلمین خارجه به ترتیب کنترات قانونی استخدام می‌شوند.

ماده ۸: داوطلبان معلمی، سوای کسانی که دارای دیپلم دارالمعلمین یا دارالمعلمات هستند، در بدو ورود به خدمت به‌عنوان عضو مبتدی شش ماه بدون حقوق خدمت نموده و در پایان مدت اگر لیاقت آن‌ها در حدود نظام‌نامه مربوطه وزارتی احراز و تصدیق شد، سمت رسمیت را با استفاده حقوق حائز خواهند شد و مدتی که در ابتدای ورود به خدمت به‌عنوان عضو مبتدی مشغول کار هستند، جزء خدمت رسمی محسوب خواهد گردید.

ماده ۹: هرگاه عده داوطلبان تعلیم (در غیر مدارس عالی‌ه) که به‌طور تساوی دارای شرایط مقرردهاند، از حد لزوم زیادتر شد، عده لازم با قرعه موافق نظام‌نامه مخصوص پذیرفته می‌شود.

ماده ۱۰: کسانی که داخل خدمت رسمی می‌شوند، باید برطبق مراسم مذهبی قسم یاد نمایند که به مملکت و ملت و اصول حکومت ملی خیانت ننموده، در وظایف محوله ساعی بوده، قوانین و نظامات مربوط به مشاغل خود را کاملاً رعایت کنند. ترتیب مراسم تحلیف را نظام‌نامه معین خواهد کرد.

ماده ۱۱: معلمین و معلمات باید در حدود قوانین موضوعه و نظامات مقررہ احکام و اوامر روسای خود را اطاعت نمایند.

ماده ۱۲: اعمال نظریات سیاسی در مدارس و حوزه تعلیمیه و تبلیغات بر ضد مذهب رسمی مملکت و یا بر ضد حکومت ملی، ممنوع و موجب انفصال است.

ماده ۱۳: متخصصین فنی و صنعتی از اتباع داخله که برحسب احتیاج به موجب قراردادهای مخصوص برای مدت معینی اجیر می‌شوند، جزء مستخدمین رسمی محسوب نخواهند شد.

جلسه ۶۵، مورخ ۱۳۰۵/۱۰/۷

فصل دوم: مراتب خدمت

ماده ۱۴: مراتب خدمت معلمین و معلمات به قرار زیر است:

۱. معلمی چهار کلاس ابتدایی

۲. معلمی کلاس‌های پنجم و ششم مدارس ابتدایی

۳. معلمی دوره اول متوسطه

۴. معلمی دوره دوم متوسطه

۵. معلمی مدارس عالی‌ه

جلسه ۶۶، مورخ ۱۳۰۵/۱۱/۵: (تکرار مفاد ۸۱ الی ۲۲ در جلسه ۶۰، مورخ ۱۳۰۵/۸/۱۱)

ماده ۱۵: هریک از مراتب پنجگانه، از حیث حقوق بر هشت درجه تقسیم و مدت خدمت در هر درجه، سه سال خواهد بود.

ماده ۱۶: میزان حداقل مقرری درجه اول خدمت در مرتبه اول به موجب قانون بودجه، همه ساله معین می شود و میزان حداقل مقرری درجه اول مراتب مافوق به تناسب زیر است:

- درجه اول از مرتبه ۱ به موجب قانون بودجه ولی از مقرری رتبه اول مستخدمین کشوری کمتر نخواهند بود.

- درجه اول از مرتبه ۲ مقرری درجه اول مرتبه مادون به علاوه نصف اصل

- درجه اول از مرتبه ۳ مقرری درجه اول مرتبه مادون به علاوه نصف اصل

- درجه اول از مرتبه ۴ مقرری درجه اول مرتبه مادون به علاوه یک برابر اصل

- درجه اول از مرتبه ۵ مقرری درجه اول مرتبه مادون به علاوه یک برابر اصل

و مقرری درجات دیگر هریک از مراتب پنجگانه با رعایت تناسب زیر مقرر می شود:

- درجه ۱ به موجب ماده ۱۶

- درجه ۲ مقرری درجه مادون به اضافه ثمن حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۳ مقرری درجه مادون به اضافه سبع حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۴ مقرری درجه مادون به اضافه سدس حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۵ مقرری درجه مادون به اضافه خمس حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۶ مقرری درجه مادون به اضافه ربع حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۷ مقرری درجه مادون به اضافه ثلث حقوق درجه اول همان رتبه

- درجه ۸ مقرری درجه مادون به اضافه نصف حقوق درجه اول همان رتبه

ماده ۱۷: به معلمین اعزامی از یک الی دو عشر اضافه حقوق داده می شود؛ مشروط بر اینکه مسافت محل مأموریت کمتر از بیست و چهار فرسخ نباشد و این اضافه نسبت به معلمینی که به نقاط بد آب و هوا اعزام می شوند، از یک خمس الی سه خمس خواهد بود.

ماده ۱۸: بدون طی سنوات خدمت که برای هر درجه معین شده است، نمی توان به درجه بالاتر ارتقا یافت.

ماده ۱۹: به معلمینی که چهار خمس شاگردان ایشان از عهده امتحان برآمده باشند، نصف اضافه که در درجه مافوق دریافت خواهند داشت، پس از طی نصف مدتی که برای خدمت در یک درجه مقرر است، به طور اضافه دریافت می دارند. ارتقا از درجه به درجه در صورتی ممکن است که سه پنجم شاگردان معلم در مدت خدمت آن درجه از

عهدہ امتحان به خوبی برآمده باشند. چنانچه سه پنجم شاگردان معلمی از عهدہ امتحان برنیایند، به آن معلم در همان سال ارتقای درجه داده نخواهد شد و برای ارتقا یافتن باید یک سال علاوہ خدمت نماید.

مادہ ۳۷: به مستخدمین جزء و عموم کارکنان مدارس که متاهل باشند یا بعد تاهل اختیار کنند، صد پنج حقوق درجه اول همان رتبه را که دارا هستند، اضافه داده خواهد شد.

مادہ ۳۷: کسانی می‌توانند به رتبه مدیریت مدارس دولتی برسند که دارای شرایط زیر باشند:

— برای مدارس چهار کلاسه ابتدایی: معلمی که اولویت دارد، در همان مدارس سمت مدیری را خواهد داشت.

— برای مدارس ابتدایی شش کلاسه:

الف) سن لااقل سی

ب) ده سال خدمت معلمی در کلاس‌های پنجم و ششم ابتدایی، یا سه سال خدمت معلمی، یا داشتن تصدیق تحصیلات دوره کامل متوسطه و در صورت تساوی شرایط، انتخاب مدیر با قرعه به عمل خواهد آمد.

— برای مدارس متوسطه دوره اول:

الف) سن لااقل سی و دو

ب) دوازده سال خدمت معلمی در دوره اول متوسطه، یا داشتن تصدیق دوره عالی با شش سال معلمی

— برای مدارس متوسطه کامل:

الف) سن لااقل سی و پنج

ب) پانزده سال معلمی

— برای مدارس عالیہ:

الف) سن لااقل چهل

ب) پانزده سال خدمت معلمی در مدارس عالیہ

تبصرہ: مدیران مدارس عالیہ از میان معلمین درجه اول همان مدارس با رعایت نظریات هئیت معلمین و شرایط مقررہ انتخاب می‌شوند.

مادہ ۲۲: در مدارس ابتدایی شش سالہ یکی از معلمین کلاس‌های پنجم و ششم با همان درجه و حقوق، نظامت مدرسه را عهدہ دار خواهد شد؛ در آن صورت نصف ساعات تدریس او تخفیف داده می‌شود.

مادہ ۲۳: ناظمین مدارس متوسطه از میان معلمین دوره اول متوسطه که لیاقت آن‌ها

تشخیص داده شده باشد، انتخاب می‌شوند. ناظمین مدارس متوسطه دوره اول باید سه سال و ناظمین مدارس متوسطه کامل باید شش سال معلمی کرده باشند.

جلسه ۶۱، مورخ ۱۳۰۵/۸/۲۱: (تکرار مفاد ۲۵ الی ۳۱ در جلسه ۶۸، مورخ ۱۳۰۵/۱۱/۲۴)

ماده ۲۴: [تذکر: با اشاره به این نکته که این ماده عیناً تکرار ماده ۲۳ است] ناظمین مدارس متوسطه از میان معلمین دوره اول متوسطه که لیاقت آن‌ها تشخیص داده شده باشد، انتخاب می‌شوند. ناظمین مدارس متوسطه دوره اول باید سه سال و ناظمین مدارس متوسطه کامل باید شش سال معلمی کرده باشند.

ماده ۲۵: شرایط مدیریت مدارس اناث به قرار زیر است:

– برای مدارس ابتدایی:

الف) سن لااقل ۲۸ سال

ب) پنج سال خدمت معلمی

– برای مدارس متوسطه:

الف) سن لااقل سی سال

ب) هشت سال خدمت معلمی در مدارس متوسطه

تبصره: در صورت تساوی شرایط، اولویت با معلمانی است که شوهر اختیار کرده باشند.

ماده ۲۶: مدیران و ناظمین از تاریخ نصب به مدیریت و نظامات با تطبیق زیر مشمول قانون استخدام کشوری خواهند بود:

۱. مدیر ابتدایی: منشی اول

۲. ناظم دوره اول متوسطه: منشی اول

۳. ناظم دوره دوم متوسطه: مدیر دایره

۴. مدیر دوره اول متوسطه: مدیر دایره

۵. مدیر دوره دوم متوسطه: معاون اداره

۶. مدیر مدرسه عالی: رئیس اداره

تبصره: مدیرات و نظامات مشمول ماده ۲۶ نخواهند بود ولی اضافاتی را که به موجب ماده ۱۶ و ۱۷ این قانون برای هر درجه در هر مرتبه مقرر است، به علاوه پنج صدم اصل حقوق مرتبه خود دریافت خواهند داشت.

ماده ۲۷: مدیرین و ناظمین و مدیرات و نظامات علاوه بر انجام وظایفی که به موجب نظام‌نامه مقرر میشود، در هفته از چهار تا هشت ساعت باید به‌طور مجانی تدریس کنند.

ماده ۲۸: نصب مدیرین و ناظمین مدارس عالی به رعایت شرایط مقرر به تصویب وزیر و به موجب فرمان همایونی است و نصب مدیرین و معلمین و مدیرات و نظامات سایر

مدارس با رعایت شرایط مقررہ برحسب پیشنهاد اداره معارف و حکم وزارتی خواهد بود.
[تذکر: این ماده در جلسه ۶۸ به این شکل آمده است.]

ماده ۲۸: نصب روسای مدارس عالیہ با رعایت شرایط مقررہ به تصویب وزیر و به موجب فرمان ہمایونی است و نصب معلمین مدارس عالیہ و مدیرین و معلمین و مدیرات و ناظمتاں سایر مدارس با رعایت شرایط مقررہ برحسب پیشنهاد اداره معارف و حکم وزارتی خواهد بود.

ماده ۲۹: معلمین و معلمات و مدیرات و ناظمتاں کہ به واسطہ حذف مشاغل بیکار می‌شوند، منتظر خدمت محسوب و مادام کہ دوبارہ متصدی خدمتی نشده‌اند، دوئلت آخرین مقرری خود را دریافت می‌دارند. ایام انتظار خدمت جزء مدت تصدی محسوب و در موقع ارتقا و تقاعد منظور خواهد شد.

ماده ۳۰: در مواقعی کہ مشاغل محذوفہ دوبارہ برقرار شود، متصدیان سابق به سایر منتظرین تقدم خواهد بود.

ماده ۳۱: حداکثر منتظرین خدمت مدارس نباید از صدی ده مجموع مستخدمین آن تجاوز نماید.

ماده ۳۲: در ولایات ممکن است برحسب لزوم، مدیرین سمت نمایندگی یک یا چند از ادارات وزارت متبوعہ را افتخاراً دارا باشند. این کفالت در سوابق خدمت آن‌ها تغییری نمی‌دهد؛ فقط یک خمس حقوق خود را مادام کہ این کفالت را برعهده دارند، به‌عنوان مدد معاش اضافه دریافت می‌دارند.

ماده ۳۳: میزان حداقل و حداکثر ساعات تدریس معلمین رسمی و اوقات تعطیلی مدارس را شورای عالی معارف به موجب نظام‌نامہ علی‌حدہ تعیین خواهد کرد.

ماده ۳۴: مفتشین و مفتشات مدارس از بین مدیرین و مدیرات انتخاب می‌شوند.

جلسه ۶۵، مورخ ۱۳۰۵/۹/۳۰

فصل سوم: طریقہ محاکمہ و مجازات

ماده ۳۵: رسیدگی به شکایات و تخلفات اداری از مدیران و نظام [ناظم‌های مدرسه] و معلمین در محکمہ اداری به‌عمل می‌آید؛ مرکب از رئیس معارف کہ سمت ریاست محکمہ را خواهد داشت و دو نفر از معلمین و مدیران همان درجه یا درجه بالاتر از متشکی‌عنه کہ با حضور متشکی‌عنه یا نماینده او به قرعہ معین می‌شوند.

ماده ۳۶: محاکمہ شکایات از مدیران و معلمین و سایر مستخدمین مدارس در نقاطی کہ سمت نمایندگی وزارت متبوعہ را دارند، در همان محل تحت ریاست نماینده وزارت داخلہ و رئیس عدلیہ و رئیس مالیه محل به‌عمل می‌آید.

ماده ۳۷: مجازات‌ها به قرار زیر است:

۱. اخطار بدون درج در ورقه خدمت
۲. توبیخ کتبی با درج در ورقه خدمت
۳. کسر مقرری ماهیانه تا یک ثلث از یک ماه تا شش ماه
۴. انفصال موقت از سه ماه تا یک سال
۵. تنزل مقام از یک درجه یا زیادتر
۶. انفصال دائم از خدمت معارف
۷. انفصال دائم از خدمت دولتی

ماده ۳۸: اجرای مجازات نسبت به فقرات اول و دوم، بدون محاکمه از وظایف رئیس مافوق است و اجرای فقرات ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ موقوف به حکم محکمه اداری خواهد بود.

ماده ۳۹: محکوم‌علیه می‌تواند در ظرف دو هفته پس از ابلاغ حکم، تقاضای تجدیدنظر نماید، در این صورت رسیدگی در محکمه‌ای به عمل می‌آید مرکب از رئیس معارف که ریاست محکمه را خواهد داشت و دو نفر از مدیران و دو نفر از معلمین همان درجه یا درجه بالاتر از مظنون که به قرعه با حضور او یا نماینده‌اش معین می‌شوند.

ماده ۴۰: مدیر مدرسه که یکی از اعضای آن مورد شکایت شده است، نمی‌تواند عضو محکمه اداری باشد، ولی برای دادن توضیحات دعوت می‌شود.

ماده ۴۱: تجدیدنظر در احکام صادره از محاکم اداری ولایات نیز در مرکز به عمل می‌آید و برای هر چهار فرسخ مسافت، یک روز به مدت تقاضای تجدیدنظر اضافه می‌شود.

ماده ۴۲: هرگاه در ضمن رسیدگی به تقصیرات اداری یک نفر از مستخدمین مدارس، مظنون یا کشف شود که مستخدم مزبور مرتکب جنحه یا جنایتی نیز گردیده است، موقتاً از خدمت منفصل و به محاکم عمومی احاله شده، محکمه اداری برای صدور رای منتظر نتیجه قطعی از محاکم عمومی خواهد بود؛ اگر مستخدمین مظنون در محاکم عمومی تبرئه شد و محکمه اداری هم او را به مجازاتی که مستلزم محرومیت از مقرری اداری باشد، محکوم نمود؛ ایام انفصال جزء خدمت رسمی محسوب و مقرری آن مدت را نیز دریافت خواهد نمود.

ماده ۴۳: هرگاه مستخدمی به اتهام جنحه یا جنایتی به عدلیه جلب شود، از موقع اقامه دعوی در محکمه بر او موقتاً از شغل خود منفصل و در صورتی که براءت ذمه حاصل نماید، ایام انفصال جزء خدمت رسمی محسوب و مقرری آن مدت را نیز دریافت خواهد کرد.

ماده ۴۴: طرز جریان محاکمه و همچنین تشخیص انواع تقصیرات اداری و تعیین مجازات هر یک از آن‌ها مطابق نظام‌نامه علی‌حده خواهد بود.

بعد شروع به قرائت فصل سوم قانون استخدام اعضاء مدارس راجع به محاکمه و مجازات گردید. حضرت آقای وزیر [میرزا احمدخان نصیرالدوله بدر] فرمودند اگر چه سنخ کار اعضای مدارس با سنخ کار مستخدمین کشوری متفاوت است، ولی چون اعضای مدارس مستخدم دولت محسوب می‌شوند و محاکمه و مجازات در اثر تقصیرات در انجام وظایف اداری خواهد بود و از طرفی هم در قانون استخدام نهایت دقت شده، لذا مقتضی است که نسبت به معلمین و معلمات مدارس نیز در موضوع محاکمه و مجازات مواد قانون استخدام کشوری که مخصوص تقصیرات اداری است، اجرا شود. آقای دکتر محمدخان مومتم و آقای میرزا غلامحسین خان رهنما اظهار داشتند که چون سنخ کار معلمین و معلمات مدارس در موضوع محاکمه [روی چهار کلمه اخیر خط کشیده شده است] با سنخ کار مستخدمین متفاوت است، مقتضی است که طریقه محاکمه و مجازات آن‌ها نیز متفاوت باشد. بالاخره پس از مذاکرات مختصری پیشنهاد حضرت آقای وزیر با اکثریت، تصویب و مقرر گردید که طریقه محاکمه و مجازات معلمین و معلمات مدارس مطابق مواد یازده گانه قانون استخدام (از ماده ۳۲ تا ماده ۴۲) اجرا گردد:

ماده ۳۲: برای رسیدگی به تقصیرات اداری و تعیین مجازات مستخدمین، مجلس تحقیق و محاکمه اداری در تحت نظر وزیر یا معاون او تشکیل می‌شود. مجلس مزبور مرکب خواهد بود از سه نفر از اعضای وزارت متبوعه مستخدم مظنون اعم از متصدیان شغل و یا منتظرین خدمت، مشروط بر اینکه رتبه آن‌ها از رتبه مظنون کمتر نباشد و در صورت عدم کفایت، عده اعضا لازمه در خود وزارتخانه با رعایت شرط مزبور فوق از اعضای وزارتخانه دیگر تکمیل می‌گردد.

ماده ۳۳: در صورت محکومیت به مجازات‌های مندرجه در فقرات (۴) و ۵ و ۶ و ۷ ماده (۳۸)، محکوم‌علیه حق دارد از تاریخ ابلاغ حکم الی دو هفته از مجلس تحقیق و محاکمه اداری، کتبا تقاضای تجدیدنظر نماید و در این صورت با رعایت مفاد ماده (۳۲)، سه عضو دیگر به دو نفر از اعضای هیئت حاکمه سابق برای تجدیدنظر معین شده، حکم این هیئت حتمی‌الاجرا خواهد بود.

ماده ۳۴: در خارج از پایتخت، مجلس تحقیق و محاکمه اداری از سه نفر از اعضای اداره مربوطه و در صورت عدم کفایت از اعضای ادارات دیگر دولتی، بر حسب دعوت رئیس اداره متبوعه مظنون و با رعایت مقررات ماده ۳۲ تشکیل می‌شود.

تبصره: محاکمه تقصیرات روسای اولیه ادارات خارج از پایتخت در مرکز صورت خواهد گرفت.

۱. لازم به توضیح است، که هر چند بخش عمده مصوبه این جلسه نیز همان فصل محاکمه و مجازات جلسه قبلی است، ولی با عنایت به متن صورت مذاکرات جلسه از جمله اظهار نظر وزیر وقت معارف و برخی تغییرات و اصلاحات مفاد آن، ترجیح داده شد رغم تکرار برخی مفاد عینا متن و مفاد مذکور مرقوم گردد.

ماده ۳۵: رئیس اداره که خود یا یکی از اعضای او مورد شکایت شده، نمی تواند عضو محکمه اداری باشد ولی برای دادن توضیحات دعوت می شود.

ماده ۳۶: محاکمی که در خارج از پایتخت برای رسیدگی به تقصیرات اداری تشکیل می شود، نمی تواند مقصر را به مجازات های مذکور در فقره ۶ و ۷ ماده ۳۸ محکوم نمایند؛ در صورتی که تقصیر مستلزم یکی از مجازات های فوق باشد، محاکمه او به محکمه ای که در مرکز تشکیل می شود، رجوع خواهد شد.

ماده ۳۷: محاکمی که در خارج از پایتخت تشکیل می شود، حق تجدیدنظر نداشته و تجدیدنظر احکام صادره از محاکم مزبور در پایتخت، در محکمه ای که مرکب از پنج نفر خواهد بود، صورت خواهد گرفت.

ماده ۳۸: مجازات های اداری به قرار زیر است:

۱. اخطار کتبی بدون درج در ورقه خدمت
۲. توبیخ کتبی با درجه ورقه
۳. کسر مقرری ماهیانه تا یک ثلث از یک ماه تا شش ماه
۴. انفصال موقت از سه ماه تا یک سال
۵. تنزل مقام یک درجه یا زیادتر
۶. انفصال دائم از وزارت خانه ذی مدخل
۷. انفصال دائم از خدمات دولتی

ماده ۳۹: اجرای مجازات نسبت به فقره اول و دوم از ماده فوق، بدون محاکمه از وظایف رئیس مافوق و اجرای مقررات ۳ الی ۷، موقوف به حکم مجلس تحقیق و محاکمه اداری خواهد بود.

ماده ۴۰: هرگاه در ضمن رسیدگی به تقصیرات اداری یک نفر از مستخدمین مظلون، کشف شود که مستخدم مزبور مرتکب جنایتی نیز گردیده است، موقتا از خدمت منفصل و به محاکم عمومی احاله شده، مجلس تحقیق و محاکمه اداری برای صدور رای منتظر نتیجه قطعی از محاکم عمومی خواهد بود و اگر مستخدم مظلون در محاکم عمومی تبرئه شد و محکمه اداری هم او را به مجازاتی که مستلزم محرومیت از مقرری اداری باشد، محکوم ننمود؛ ایام انفصال جزء مدت خدمت رسمی محسوب و مقرری آن مدت را دریافت خواهد نمود.

ماده ۴۱: هرگاه مستخدمی به اتهام جنایتی به عدلیه جلب شود، از موقع اقامه دعوی در محکمه بر او موقتا از شغل خود منفصل و در صورتی که براثت ذمه مشارالیه حاصل شود، ایام انفصال جزء مدت خدمت رسمی محسوب و مقرری آن مدت را دریافت خواهد نمود.

ماده ۴۲: طرز جریان محاکمه و همچنین تشخیص انواع تقصیرات اداری و تعیین مجازات هریک از آن‌ها مطابق نظام‌نامه علی‌حده خواهد بود.

سپس در خصوص تقاعد [بازنشستگی] و وظایف معلمین و معلمات مدارس مواد زیر مطرح و تصویب گردید:

ماده ۴۳: معلمین مدارس ابتدایی که شصت سال و معلمین مدارس متوسطه که شصت و پنج سال و معلمین مدارس عالییه که هفتاد سال از عمر آن‌ها گذشته باشد، حتما از خدمت معاف خواهند شد.

ماده ۴۴: معلمات مدارس ابتدایی که پنجاه سال و معلمات مدارس متوسطه پنجاه و پنج سال و معلمان مدارس عالییه که شصت سال از عمر آن‌ها گذشته باشد، حتما از خدمت معاف خواهند شد.

ماده ۴۵: معلمین مدارس در صورت داشتن پنجاه و پنج سال عمر و بیست و پنج سال خدمت، حق دارند تقاعد خود را از خدمت بخواهند.

ماده ۴۶: معلمات مدارس در صورت داشتن چهل و پنج سال عمر و ۲۲ سال خدمت یا پنجاه سال عمر و بیست سال خدمت، حق دارند تقاعد خود را از خدمت بخواهند.

جلسه ۷۱، مورخ ۱۳۰۵/۱۲/۱۵:

ماده ۴۷: مستخدمین که بر طبق مواد ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ و ۴۶ متقاعد می‌شوند، حق دریافت حقوق تقاعد از دولت خواهند داشت و ابتدای آن، روزی است که مقرر خدمت به آن‌ها داده نمی‌شود.

ماده ۴۸: میزان حقوق تقاعدی مساوی است با یک شصتم حد وسط مقرری رساله اخیر، ضرب در سنوات خدمت.

ماده ۴۹: مستخدمینی که به مرض غیرقابل‌علاجی گرفتار و یا به واسطه حادثه ناقص شده، از خدمت بازمانند، بدون رعایت مدت خدمت، ثلث بلاکسر آخرین مقرری خود را مادام‌العمر به‌طور وظیفه دریافت خواهند داشت؛ ولی هرگاه مرض یا حادثه مزبور مربوط به ایفای وظیفه و یا برای نجات شخصی از تهلکه روی دهد، دوثلث بلاکسر مقرری مزبور در حق آن شخص برقرار خواهد شد، با رعایت اینکه ثلث یا دوثلث مذکور از میزان حقوق تقاعدی که ممکن بود مطابق ماده ۴۷ به مستخدم مزبور داده شود، کمتر نباشد.

ماده ۵۰: هرگاه یکی از مستخدمین که به سن تقاعد رسیده، اعم از آن‌هایی که مشغول خدمت هستند یا آن‌هایی که متقاعد شده‌اند، کشته یا فوت شوند؛ نصف حقوق تقاعدی که دریافت می‌نموده و یا ممکن بوده است که اخذ نمایند، به‌طور تساوی به روش قانونی که در ماده ۳ قانون وظایف مورخ ۱۹ ربیع‌الاول ۱۳۲۶ تصریح شده است، به‌علاوه برادر

و خواهری که در کفالت مستوفی بوده‌اند، داده می‌شود؛ ولی هرگاه قبل یا فوت مزبوره مربوط به ایفای وظیفه باشد؛ به جای نصف، دوثلث آن حقوق در حق ورثه برقرار می‌شود و حق اخذ وظیفه برای وراث از روز بعد از فوت یا قتل خواهد بود.

ماده ۵۱: مستخدمینی که قبل از رسیدن به سن تقاعد فوت می‌شوند و مشمول مقررات قسمت اخیر ماده ۵۰ نیستند، معادل یک ثلث از اصل کسوراتی که به صندوق تقاعد و وظایف وراث مستخدمین داده‌اند، به ورثه آن‌ها که در قسمت اولی همان ماده تصریح شده است، فقط برای یک دفعه پرداخت می‌شود.

ماده ۵۲: وراث مستخدمینی که مطابق ماده ۴۹ مستحق اخذ وظیفه می‌شوند، باید شرایط زیر را دارا باشند:

۱. ورثه ذکور، کمتر از بیست سال داشته باشند.
۲. ورثه اناث، شوهر اختیار نکرده باشند.
۳. به سهم وراث ذکور که بیست سال دارند، یا به این سن می‌رسند و سهم ورثه اناث که شوهر اختیار کرده یا بعد اختیار نمایند و همچنین به سهم آن‌هایی که فوت شوند، به سهم سایر وراث افزوده خواهد شد.

ماده ۵۳: میزان وظیفه که مطابق ماده ۴۹ و ۵۱ در حق ورثه برقرار می‌شود، کمتر از ماهی ده تومان نخواهد بود؛ مگر اینکه اصل حقوق تقاعدی شخص متوفی کمتر از ماهی ده تومان باشد و در این صورت کلیه آن در حق ورثه برقرار خواهد شد.

ماده ۵۴: مستخدمینی که در حین انتظار خدمت به سن تقاعد رسیده یا فوت نمایند، حقوقی که به آن‌ها و وظیفه‌ای که به وارثان تعلق می‌گیرد، موافق حقوق درجه که در هر یک از مراتب داشته‌اند، محسوب خواهد شد.

ماده ۵۵: هریک از مستخدمین که پس از محاکمه و ثبوت تقصیر، محکوم به انفصال دائم از مشاغل دولتی شوند، حق اخذ حقوق تقاعد یا انتظار خدمت نخواهند داشت.

ماده ۵۶: ترک تبعیت ایران و محکومیت به قیام و اقدام بر ضد حکومت ملی، موجب حرمان از حقوق انتظار خدمت و تقاعد خواهد بود.

ماده ۵۷: هرگاه اشخاصی که به موجب این قانون حقوق تقاعد می‌گیرند، مرتکب تقصیری شوند که به موجب حکم عدلیه بالاصاله و یا بالتبع از حقوق اجتماعی محروم شوند، از حقوق تقاعد محروم خواهند شد؛ لیکن به عامله آن‌ها همان رفتار خواهد شد که با وراث متوفی متقاعد از خدمت می‌شود.

ماده ۵۸: با داشتن حقوق تقاعد یا وظیفه، اخذ هرگونه موجب و مستمری از خزانه دولت ممنوع است و اگر شخص به مقتضیاتی مجدداً مرجع خدمت موظفی در ادارات دولتی بشود؛ در مدت تصدی به آن خدمت، حقوق تقاعد را دریافت نمی‌کند، ولی مدت

خدمت جدید، منظور و پس از خروج از خدمت به میزانی که در ماده ۴۷ مقرر است، بر حقوق تقاعد سابق او افزوده می‌شود.

ماده ۵۹: به جز موارد استیفای حقوق دولت، توقیف حقوق تقاعدی در قبال محکومیت حقوقی و یا عناوین دیگر از این قبیل اکیدا ممنوع است.

ماده ۶۰: از مقرری معلمین و معلمات، بدون استثنا، وجوه زیر کسر و به صندوق تقاعد و وظایف وراثت مستخدمین تحویل می‌شود:

۱. صدی‌پنج از مقرری ماهیانه
۲. مقرری یک ماهه مستخدمین درموقع ورود به خدمت
۳. مبلغ اضافه حقوق‌هایی که در مواقع مقرر به مستخدمین داده می‌شود، در ماه اول اخذ آن اضافه
۴. وجوه حاصله از محکومیت جرایم اداری
۵. وجوهی که ممکن است در موقع مرخصی از حقوق مستخدم کسر شود.

تبصره: غیر از موارد فوق به هیچ عنوان نباید چیزی از مقرری مستخدمین کسر شود.

ماده ۶۱: وجوهی که مطابق ماده ۶۰ به صندوق حقوق و وظایف متقاعدین و وراثت مستخدمین داده می‌شود، منحصراً برای پرداخت حقوق متقاعدین و وظایف وراثت مستخدمین تخصیص می‌یابد و به هیچ عنوان نباید از این محل به مصرف دیگری برسد و کسانی که از وجوه صندوق مزبور به مصرف دیگری برسانند، در حکم سارقین اموال عمومی خواهند بود.

ماده ۶۲: درموقعی که یکی از مستخدمین مستحق اخذ حقوق تقاعد می‌شود ادارات مربوطه باید اسنادی را که به موجب آن اسم و شغل و مسکن و مدت خدمت و میزان مقرری و میزان حقوق تقاعد و استحقاق شخص متقاعد را مطابق مقررات این قانون به اخذ حقوق ثابت می‌نماید جمع‌آوری نموده پیشنهاد تقاعد مستخدم مزبور را به امضاء وزیر معارف برسانند پس از آن کلیه اسناد و پیشنهاد مزبور به وزارت مالیه ارسال می‌شود که پس از تصدیق و امضاء وزارت مالیه به شورای دولتی ارسال گردد و همین ترتیب در مورد وراثت اشخاصی که مطابق این قانون حق اخذ وظیفه دارند رعایت خواهد شد

ماده ۶۳: شورای دولتی اسناد و نوشتجات مذکوره در ماده ۶۲ را با مقررات این قانون مطابقت و موافقت آن را تصدیق نموده به وزارت مالیه عوت می‌دهد تا در دفتر کل حقوق و وظایف وراثت ثبت نموده به وزارت معارف عودت دهند که سند برقراری آن را صادر کرده و به شخص یا اشخاص ذی‌حق برسانند.

تبصره: مادام که شورای دولتی تشکیل نشده است در موارد فوق هیئت وزراء قام مقام آن خواهد بود.

ماده ۶۴: در صورت عدم کفایت وجودی که مطابق این قانون به صندوق تقاعد و وظایف داده می‌شود وزارت مالیه در موقع تهیه بودجه کل مبلغی را که از عایدات مملکتی باید به صندوق مزبور کمک شود جزو مصارف آن سال پیش‌بینی خواهد کرد.

ماده ۶۵: وزارت مالیه مکلف است نظام‌نامه صندوق تقاعد و وظایف وراثت را تهیه نماید.

ماده ۶۶: مرجع شکایت مدیران، معلمین و سایر مستخدمین در موارد نقض یکی از مواد این قانون دیوان عالی تمیز خواهد بود.

جلسه ۷۲، مورخ ۱۳۰۵/۱۲/۲۷:

ماده ۶۷: مستخدمینی که در موقع تصویب این قانون متصدی شغل هستند در مقام خود تثبیت و مشمول مقررات این قانون خواهند بود.

ماده ۶۸: معلمین و معلماتی که عدم صلاحیت آن‌ها در موادی که تدریس می‌نمایند بر وزارت معارف محرز شده باشد از موقع اجراء این قانون یک سال برای مرکز و دو سال برای ولایات مهلت خواهند داشت که خود را برای امتحان و اخذ تصدیق رسمی نسبت به موادی که تدریس آنرا عهده‌دار هستند حاضر نمایند و بعد از انقضاء مدت مذکور هر یک از آن‌ها که از عهده امتحان برنیایند و موفق به اخذ تصدیق رسمی نشوند از خدمت وزارت معارف معاف خواهند شد.

ماده ۶۹: کسانی که به سبب اجراء ماده ۶۶ و ۶۷ قانون استخدام کشوری کنترات شده‌اند مشمول ماده ۶۷ این قانون هستند و مدت خدمت ایشان جزء خدمت رسمی محسوب خواهد شد، مشروط بر اینکه کسور تقاعدی را که قانونا به آن‌ها تعلق می‌گرفته است به صندوق تقاعد بپردازند.

جلسه ۷۱، مورخ ۱۳۰۵/۱۲/۱۵:

ماده ۷۰: مستخدمین دو سابقه خدمت داشته ولی در موقع تصویب این قانون متصدی خدمت رسمی نبوده‌اند، منتظر خدمت خواهند بود در صورتی که به موجب مدارک رسمی تا موقع تصویب این قانون پنج سال متمادی یا هفت سال متناوب در مدارس دولتی خدمت کرده باشند از حقوق انتظار خدمت نیز استفاده خواهند کرد.

ماده ۷۱: برای اینکه مستخدمین و منتظرین خدمت فعلی بتوانند نسبت به حقوق تقاعد از مقررات این قانون استفاده کنند باید کسور مندرجه در فقرات ۳ و ۴ و ۵ ماده ۶۰ این قانون را تادیه نمایند و پرداخت کسور راجع به مقرری ماهیانه آن‌ها به نسبت زیر خواهد بود:

۱. صدی پنج و نیم برای مستخدمینی که در حین شروع با اجراء این قانون کمتر از پنج‌سال خدمت دارند.

۲. صدی شش برای مستخدمینی که تا موقع اجرای این قانون بیش از پنج و کمتر از ده سال خدمت دارند.

۳. صدی شش و نیم برای مستخدمینی که بیش از ده کمتر از پانزده سال خدمت دارند.

۴. صدی هفت برای مستخدمینی که بیش از پانزده و کمتر از بیست سال خدمت دارند.

۵. صدی هفت و نیم برای مستخدمینی که بیش از بیست و کمتر از بیست و پنج سال خدمت دارند.

۶. صدی هشت برای مستخدمینی که بیش از بیست و پنج سال خدمت دارند.

ماده ۷۲: درموقعی که مستخدمین مدارس دولتی به خدمت ادارات دیگر دولت پذیرفته می‌شوند، سابقه خدمت آن‌ها منظور خواهد شد.

ماده ۷۳: مستخدمین جزء مدارس در ردیف مستخدمین جزء ادارات وزارت معارف محسوب و از مقرراتی که در حق ایشان از حقوق و غیره منظور شده است، استفاده خواهند کرد.

ماده ۷۴: میزان حقوق تقاعدی نسبت به مستخدمینی که درموقع تصویب این قانون با شرایط مقرر در ماده ۴۵ و ۴۶ به سن تقاعد برسند با $\frac{1}{60}$ حقوق سال اخیر خدمت ضرب در عده سنوات خدمت مساوی خواهد بود.

نتیجه‌گیری

حاصل سخن این است که، صرف‌نظر از تکاپوهای کارگزاران نظام آموزشی برای تربیت معلم در اواخر عصر قاجار و اوایل عصر پهلوی اول، باید خاطر نشان کرد که بخشی از نیاز اولیه به معلم در این دوره، از کشور فرانسه تأمین شد. به‌طور معمول، مجوز این استخدام‌ها طی مصوبه‌ای توسط مجلس شورای ملی صادر شده و میزان حقوق و مدت خدمت معلمان در همان قانون، مشخص می‌شد. از آن جمله چنان‌که گذشت یکی از مصوبات دوره پنجم مجلس شورای ملی، حاکی از تصویب «قانون اجازه کنترات (استخدام) مادام آندره هس فرانسوی برای معلمی و مدیری مدرسه دارالمعلمات» در تاریخ ۱۷ اسفند ۱۳۰۳ بود، این قانون در سه ماده، دولت را مجاز می‌کرد از اول سال ۱۳۰۴ از قرار سالی ۱۵۰۰ تومان حقوق، این معلم را استخدام نماید.

بر این اساس، این پرسش مطرح می‌شود که چرا نظام آموزشی جدید تمایل زیادی به فرانسه پیدا کرده است؟ شاید بتوان در یک تحلیل کلی ادعا کرد که از زمان شکل‌گیری نظام آموزشی نوین در ایران، این نظام آموزشی به دلیل دیدگاه و اتکای کارگزاران سیاسی

نظیر امیرکبیر به کشور بی طرف، به کشور فرانسه گرایش یافته است. کما اینکه گرایش روشنفکران عصر مشروطه به اندیشه‌های قانون‌خواهی انقلاب فرانسه نیز در این رویکرد بی تاثیر نبود. بر همین اساس بود که بعد از پیروزی انقلاب مشروطه، در قانونی که در تاریخ ۱۲۹۰/۲/۲۵ ش، در مجلس شورای ملی برای اعزام ۳۰ محصل به اروپا برای تحصیل به تصویب رساند، مقرر گردید ۱۵ نفر از این محصل‌ها برای آموزش معلمی، به فرانسه اعزام شوند. اعزام این ۱۵ نفر به فرانسه، پیامدی مهم در نظام تربیتی کشور داشت؛ زیرا آنان از اولین متخصصان علوم تربیتی در ایران به‌شمار می‌رفتند، که پس از بازگشت از فرانسه نقشی مهم در سیستم آموزشی ایران ایفا کردند. تجربه تحصیل در حوزه علوم تربیتی دانشگاه‌های فرانسه، دانشجویان ایرانی را به شدت تحت تاثیر الگوی فرانسوی آموزش قرار داد. از جمله این افراد: عیسی صدیق، علی اکبر سیاسی، حبیب‌الله صحیحی، غلامرضا رشید یاسمی، اسماعیل مرات، رضا فهیمی، عبدالله پیرزاده از نوادگان مشیرالدوله، محمود مرشدزاده، محمدعلی رهنما، غلامعلی شیبانی بودند. اکثر آنها پس از بازگشت، در دارالمعلمین به آموزش فن معلمی و در مجله تعلیم و تربیت به انتشار علوم تربیتی جدید پرداختند. کما اینکه برخی از آنها در وزارت معارف مشغول کار شدند و یا در دانشگاه تهران به تدریس پرداختند.

بنابراین، می‌توان مدعی شد که مهم‌ترین ویژگی فرهنگی آموزشی تربیت معلم در این دوره زمانی، با عنایت به جذب تعدادی از استادان و معلمان فرانسوی و حتی افزایش استخدام استادان ایرانی فارغ‌التحصیل دانشگاه‌های فرانسه، تشبیت آموزش به زبان فرانسه از یک سو، و اصولاً تقلید از مکتب تعلیم و تربیتی فرانسوی مکتب انسان‌گرایی از سوی دیگر، بود. کما اینکه بنای این رویکرد از سال‌ها پیش نیز با آموزش به زبان فرانسه از دارالفنون و در بعضی موارد، مدارس نوین از جمله مدارس میسیونری فرانسوی تحکیم یافته بود. مهم‌تر آنکه نقش و نفوذ مدارس فرانسوی در ایران نیز به این موضوع دامن می‌زد، چنان‌که گذشت مصداق عینی آن، آموزش دختران برای معلمی در مدرسه فرانسوی پارسان فرانسوی در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول در تهران بود، که بعد از چند سال به تأسیس رسمی دارالمعلمیات منجر شد.

در این راستا، در خلال صورت مذاکرات یکی از نظامنامه‌ها نیز به‌طور ضمنی به این تقلیدگری اشاره شده است. سند مربوطه حاکی است: «ماده دوم [نظامنامه دارالمعلمین] قرائت شد در قسمت دوم ماده مزبور آقای لاهیجی و آقای مجیرالدوله عقیده داشتند یک سال دیگر علاوه شود. [یعنی دوره سه ساله دارالمعلمین از سه سال به چهار سال افزایش یابد.] آقای مدیر کل اظهار داشتند تعیین سنوات دروس از روی پرگرام تحصیلات مدارس اروپا شده است...» (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، مصوب جلسه ۴۵، مورخ ۱۳۰۲/۱۰/۲) حتی بنیان آموزش بر یکسان‌سازی هویتی و تبلیغ میهن‌پرستی

به‌خصوص در عصر پهلوی اول نیز به نظر می‌رسد از طرح‌های وحدت ملی فرانسه نشأت می‌گرفت. این رویکرد باعث شد که ۹۱ درصد از محصلان اعزامی به خارج در دوره پهلوی اول، به فرانسه باشد. قانونی که بر اساس آن از سال ۱۳۰۷ ش، دولت موظف شد هر ساله طی مسابقه‌ای یک‌صد نفر محصل برای تحصیل به خارج اعزام کند، که در مجموع ۶۴۹ نفر طی آن سال‌ها، اعزام شدند؛ به طوری که ۲۰ درصد تحصیل‌کردگان اروپا را ایرانیان تشکیل می‌دادند.

منابع

۱. آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، (به اختصار آرشیو)، صورت مذاکرات و مصوبات شورای عالی معارف (از سال ۱۳۰۱ الی ۱۳۱۷)، شورای عالی فرهنگ (از سال ۱۳۱۷ الی سال ۱۳۴۶)، شورای عالی آموزش و پرورش (از سال ۱۳۴۷ تاکنون).
۲. فردیار، مهرداد و سید رضا باقریان موحد، (۱۳۹۸)، «میرزا حسن رشديه از تحصیل در دارالمعلمین تا آموزش معلمان»، در مجموعه مقالات چهارمین همایش آموزش تاریخ در مدارس، ج اول: تاریخ آموزش در ایران، به کوشش جمشید روستا و رحیم روحبخش، تهران: نگارستان اندیشه.
۳. لوح قانون: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. مجموعه مصوبات و قوانین موضوعه قوه مقننه و سایر نهادهای قانونگذاری (متن دیجیتال و موجود در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس).
۴. محمدی، محمود، (۱۳۹۸)، «دارالمعلمین ۱۲۹۷: شیوه پذیرش دانشجو، برنامه درسی و ساختار اداری»، در مقالات برگزیده اولین همایش ملی بزرگداشت یکصدمین سال تأسیس تربیت‌معلم در ایران: دیروز، امروز، فردا، تهران: دانشگاه فرهنگیان با همکاری پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش (انتشار و تکثیر در قالب لوح فشرده).
۵. نوید، مهدی و رحیم روحبخش، (۱۳۹۹)، تربیت معلم به روایت استاد شورای عالی معارف/فرهنگ‌آموزش و پرورش، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.